

סימן יד

אוצר החכמה

אוצר החכמה

ז' אדר

שהי' בדורו של משה בז' באדר ביום מותו ונזירות קבל עליי או כיום הוולדו קאמר ושמחה קבל עליי".

הרי שז' באדר הוא (היי) גם יום שמחה⁷, אי"כ למה נקבע רק ליום תענית?

נואין לומר שהספק בגמי הוא אם נתכוון לז' אדר כמו שהוא לאחר מיתת משה ונזירות קבל עליי, או שנתכוון לז' אדר בחיי משה בעלמא דין שאז היי יום שמחה⁸ מפני לידתו — אבל עכשיו לכו"כ יום תענית הוא —

שהרי "בנדרים הלך אחר לשון בנ"א"⁹, וכלי בנ"א אם אומר "ז' אדר" (זמן רב) לאחר מיתת משה, בודאי כוונתו לכמו שהוא בשעת האמירה — לאחר מיתתו, ואעפ"כ

א. בשו"ע או"ח סיי תקפ חשיב בדין "אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם" את יום ז' אדר, כי "בז' באדר מת משה רבינו ע"ה"¹.

וצריך להבין: למה קבעו את ז' באדר (רק) ליום תענית מחמת מיתת משה, הרי ז' אדר הוא גם יום לידת משה², נכדאיתא בגמ'³ "הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש"⁴, ומצינו בגמרא⁵ שאלה כמי שאמר "כמשה בשבעה באדר" אם זהו ענין של קבלת נזירות, ובתוספות⁶ מסבירים טעם הספק, ש"ביום הוולדו דהיינו בז' אדר שמחו שמחה גדולה וביום מותו כו' רבים נדרו בנדר ורכו נזירים בישראל מחמת צער והוא אמר בסתם אהא היינו כמו

- (1) מגילה יג, ב. וש"נ. מאמר האחרון במגילת תענית. טושו"ע שם ס"ב. (2) מגילה שם. וש"נ. (3) קידושין לת, א. (4) ועפ"ז מוכן שבשנה מעוברת ענינו דלידת משה הוא באדר. וראה סוטה יב, ב דלחד מ"ד נולד בז' אדר. וראה שאלת יעב"ץ ח"א סק"ז דלמ"ד זה כצ"ל ביום מיתתו שנפטר בז' אדר לפי שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים כו'. וראה לקמן הערה 54. (5) נזיר יד, א. (6) שם ד"ה אמר כמשה. ועד"ז בפ"י הרא"ש. (7) להעיר שמצינו שמחה ביום הולדת יצחק זמן רב אחר פטירתו (תנחומא ס"פ פקודי). ועד "שחשב הקב"ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו" (תנחומא שם). (8) כדמשמע לכאורה מלשון התוס' "דביום הוולדו דהיינו בז' באדר שמחו שמחה גדולה" (ובשטמ"ק בשם הר"י עזריאל "ביום שנולד משה דאכלו ושתו וחדו")*. וצע"ק הרי "ותצפנהו ג' ירחים" ומי ידע אז שישמח, לכד צמרם וב"ב. ולכאורה דוחק לומר שלהם כיוון באמרו "כמשה בשבעה באדר" — ואולי ותצפנהו רק מהמצרים. (9) נדרים ל, ב.

(*) וכמו שמפרש בזה שמת (שאין כוונתו לז' אדר עתה לאחר מיתת משה, כ"א) ביום מותו בז' באדר מסתמא רבים נדרו בנדר ורכו נזירים בישראל". ועד"ז בפ"י הרא"ש "ביום שנפטר כו'". וכ"ה בשטמ"ק בשם הר"י עזריאל.

הערה 1: מגילה יג, ב: נעתק לקמן בפנים — ס"א קטע המתחיל "ויתירה מזו".
שם: מאמר האחרון במגילת תענית: ואלו הימים שמתענין בהם כו' בז' באדר מת משה.

הערה 4: וראה סוטה יב, ב: (איפליגו שם ביום שהושלך משה ליאור והוציאתו בת פרעה) רבי חנינא בר פפא אמר אותו היום כ"א בניסן היי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה. רב אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה. (ומקשה) בשלמא למ"ד כו' בסיון, משכחת לה ג' ירחי דאמר מר בז' באדר מת ובז' באדר נולד משה, ומז' באדר עד ו' סיון תלתא ירחי (רש"י: והז' ג' כפנים).

יש סברא שכוונתו ליום¹⁰ שמתה¹¹.

ויתירה מזו: במגילה¹² איתא "כיון שנפל פור בחודש אדר שמח (המן) שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא הי' יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד". משמע מגמי זו שהענין ד"בשבעה באדר נולד" גבר על הענין ד"בשבעה באדר מת" ונעשה "ונהפוך הוא" — גם הפורים, שמחה.

הרי שיום לידת משה הוא (גורם ליום שמחה בכל הזמנים, ובפרט עפ"י פירש"י שם¹³ "כדאי הוא יום הלידה שיכפר¹⁴ על המיתה"¹⁵ — הרי משמש שרק יום של שמחה הוא.

ב. ויובן זה בהקדם דברי הגמ'¹⁶ "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה". ויש לברר: הענין דמרבין בשמחה¹⁷ בשנה מעוברת — אם

וש"נ. (10) ובפ"י הרא"ש (ועד"ז בתוספ' הרא"ש בשטמ"ק) נזיר שם מפורש "שהרי גם בז' באדר נולד וכמו כן הוא יום משתה ושמחה". ועד"ז בשיטה לחכמי איוורא נזיר שם "והוה יום משתה ושמחה". (11) במאירי נזיר שם: "הן שיכוין לומר על משה שמת בו ולא שתה יין בכל אותו היום כלומר שביום מותו ודאי לא נתעסק בצרכי גופו כלל". ועפ"ז לכאורה י"ל גם לאידך, שכוונתו "כמשה בשבעה באדר" כמו שמצינו ש"שמח משה" ביום מותו — ראה פרש"י תבא כט, ג. אבל — אינו, כי שמחת משה אז הי' מזה שאמרו בני"י "אף אנו עמדנו כסיני כו", ופשיטא שאין מקום לומר שיהי' יום ז' באדר יום שמחה לכל הדורות מפני שאז אמרו בני"י כו' (כמו שלא קבעו יום שמחה ביום דווחין ישראל נגד ההר, כשנרבו דים והותר למשכן בני"י) (במדב"ר פי"ב, טז. וראה רמב"ן ויקהל לו, ג). ועוד זאת — עד כ"כ שזה יכטל הצער שמת או! כסגנון אחר: הצער שמת קשור בז' אדר. משא"כ אמירת בני"י הנ"ל — הי' גילוי מעמדם שהם דבקים וחפצים במקום. ופשוט. (12) יג, ב. (13) ד"ה ובשבעה. (14) להעיר משייכות פורים לכפרה ע"פ מש"כ בתקו"ז תכ"א, (נו, ב). ד"כפורים הוא "כפורים". (15) כ"ה ברש"י שבע"י. וברש"י שבש"ס — בשינוי לשון קצת. (16) תענית כט, סע"א. (17) הובא במג"א סי' תרפו סק"ה. וכבר שקו"ט בהטעם שלא כתבו הרמב"ם ולא בטוש"ע (ראה שו"ת חת"ס אור"ח סק"ס. ומה שהקשה על דבריו בנמוקי אור"ח סי' תרפו). וראה לקו"ש

דרשינן לענין שמחת אדר והחדש אשר נהפך מיגון לשמחה להיות שמחה נוהג משנכנס אדר. ואולי אסור בהספד, ולכל הפחות מצוה לשמור. אמנם אנן קיי"ל כמ"ד דשבת שחל ט"ב בחוכה נוהג אבילות, דדרשינן והשבתי שבתה ולא חדשה, וכמ"ש כל זה תוס' סוף מגלה הנ"ל. א"כ הי' באדר לא דרשינן והחודש אשר נהפך. וכיון דלא דרשינן והחדש, שוב אין לנו להוסיף שמחה אפי' בשבוע שחל פורים דשבתה לא כתיב בפורים. ולפ"ז מה דתנן במתני' משנכנס אב ממעטים בשמחה ומייתי לי' רמב"ם, היינו לענין שאין בונין בית חתנות ואבורנקי של מלכים, וכמבואר בפ"ק דמגילה גבי רבי נטע נטיעה בפורים. וזה לא שייך באדר מרבין שבונים ונטעין, פשיטא כל השנה נמי. ורק ביום פורים איתא להאי חידושא שאפי' במקום שנהגו איסור מלאכה מ"מ בונין בנין של שמחה. ומש"ה לא הו"מ לאתו"י הך דרב מרבים בשמחה. והנה ר"פ אמר הלכך האי בר ישראל וכו', ונדחקו תוס' דקאי אלעיל דמגלגלין זכות ליום זכאי. ורמב"ם ס"ל כפשוטו אדרב קאי הלכך, ואם כן כיון דלא קיי"ל כרב ואין אבילות מר"ח אין ריעא מזלא ג"כ. וש"ע חשש לסכנתא מספק דלשתמט באב אבל עכ"פ באדר לא כתב דלימצי לי'. א"נ י"ל בהא עפ"י מה שהרגיש מהרש"א והאריך ג"כ ראנ"ח פ' תצא אהא דר"פ דאמר בריא מזלי' הא קיי"ל אין מזל לישראל. ולע"ד משו"ה כ' רש"י ימי ניסים הי' לישראל פורים ופסח. וביעב"ץ ח"ב סי' פ"ח נתעורר בזה מה רצה רש"י להוסיף פסח. ולפי הנ"ל י"ל דס"ל אע"ג דאין מזל לישראל, מ"מ אחז"ל אע"ג דאין ניחוש יש סימן, והוא דאתחוק. וס"ל הכא אתחוק תרי זימנא עכ"פ, פורים ופסח וקיי"ל ב' זימני הוה חזקה. א"נ ס"ל בחד זימני איכא למימר שמא ריעא מזלא דעמלקים גרם ולא ברי' מזלא ישראל דאין מזל להם, אבל השתא דאירע ע"י ב' אומות שונות רצופים מעמלק ומצרים, ש"מ יש סימנא טבא דבריא מזלא דישאל. ועכ"פ יש סימן, זה ג"ל דעת רש"י. ומ"מ הש"ע הוה ס"ל דר"פ אפשר ס"ל יש מזל לישראל ואנן קיי"ל שלהי מס' שבת כהני אמוראי ותנאי דש"ס דאין מזל לישראל. וא"כ בשלמ' באב איכא למיחש דבריא מזלא דאורי"ה אבל באדר מה"ת לימצי ליה דנהי דריעא מזלא דעמלקים, דשארין אומות מי ריעא, ולענין בריאות מזלא דישאל, הא אין מזל לישראל.

וא"כ הנה"ח

הערה 11: ראה פירש"י תבא כט, ג. וז"ל: אותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב (וי'לך לא, ט) ויחנה. אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו, משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו, ומה אתה משליט בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה, לנו ניתנה, ושמח משה על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' (תבוא כז, ט), היום הזה הבנתי שאחם דבקים וחפצים במקום. [ובי"ל שם עה"פ (לא, ב) "אנכי היום", פירש"י: היום מלאו ימי ושנותי ביום זה אמות].

שם: במדב"ר פי"ב, טז: לפי שבשעה שאמר משה כל נדיב לבו יביאו תרומת ה' כו' שמחו כל ישראל במלאכת המשכן והביאו בשמחה כל נדבה ובוריות. ולשני בקרים הביאו כל הנדבה שנאמר (ויקהל לו, ג) והם הביאו אליו עוד נדבה כבוקר בבוקר. לאחר שני הימים בקשו הנשיאים להביא נדבתם ולא יכלו כו'.

שם: רמב"ן ויקהל לו, ג. וז"ל: ביום אחד הביאו כל הנדבה הזאת אל אהל מועד שהוא של משה. וכן בשני הביאו אליו עוד אל אהל נדבה, והוא ציוה להביא אותה אל האומנים עד שאמרו לו שהם מרבים להביא, והיתה דים והותר.

הערה 15: וברש"י שבש"ס — בשינוי לשון קצת: וז"ל: כדאי הלידה שתכפר על המיתה.

הערה 17: ראה שו"ת חת"ס אור"ח סק"ס: וז"ל: יפה נתעורר על השמטת הרמב"ם, אלא שלא פירש יפה, ואני אפרש. דבמתני' שלהי תענית תנן משנכנס אב ממעטין בשמחה, ואמר רב בגמ' כשם שמשנכנס אב וכו' כך משנכנס אדר מרבים בשמחה ואר"פ הלכך האי בר ישראל דאית לי' דינא בהדי נכרי לשחמיט מיני' באב ולימצי לי' באדר. והרמב"ם פ"ה מתענית כ' משנכנס אב ממעטין ולא כ' הא דלשתמיט מנכרי. אמנם בש"ע בהלכות ט"ב הוסיף וכתב הא דלשתמיט. ואמנם בהלכות מגילה לא כ' רמב"ם ולא הש"ע הא דמרבים בשמחה ולא הא דלימצי לנכרי. והמג"א הביאו וצריך לידע טעם להשמט' זו. והנלע"ד דרב לטעמיה ס"ל כמ"ד כל חדש אב אסור ברחיצה ואבילות נוהג. וכמו שכ' תוס' סוף מגילה. והיינו טעמא דדרש כמ"ד והשבתי חדשה, דכל החודש נוהג אבילות. א"כ הי' נ

מדרכנו, שדברי סופרים צריכים חיזוק²⁴ — הי צריך להרבות בשמחה יותר מבניסן (שפסח הוא מדברי תורה ואין צריכין חיזוק²⁴) ואפילו יותר מבאדר — שקריאת המגילה כפורים הרי היא (לא סתם דרבנן, אלא) מדברי קבלה²⁵.

יש מפרשים²⁶ שכוונת רש"י באומרו "פורים ופסח" היא, היות שבחודש אדר התחילו ימי נסים רצופים ותכופים זל"ז לכן דוקא משנכנס אדר מרבין בשמחה, (משא"כ בכסלו שלא היו בו נסים "רצופים ותכופים זל"ז"). אבל גם זה דורש ביאור: מהי השייכות (הסמיכות בתוכן) בין פסח וחודש אדר, שמפני הסמיכות דאדר לפסח הרי מיד בהתחלת אדר מרבין בשמחה²⁷. ג. והביאור כזה: בגמי הנ"ל איתא ד"משנכנס אדר

מרבין בשמחה" — מיד מהתחלת החודש מרבין בשמחה נ"ו הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניי באב כוי ולימצי נפשיי באדר (סתם — גם בהתחלת החודש) דבריא מזליי" — ולכאורה: הרי הנס היי בי"ג אדר, א"כ למה צריכה להיות השמחה כבר מהתחלת אדר?

ואע"פ שביטול הגזירה דאחשורוש היי זמן רב לפני י"ג אדר, וכמ"ש²⁸ "בחודש השלישי הוא חודש סיון בשלושה ועשרים בו גוי ויכתב בשם המלך אחשורוש ויחתם בטבעת המלך גוי אשר נתן המלך ליהודים גוי להקהל ולעמוד על נפשם" — הרי ממה נפשך: הכתיבה וחתימה כבר היו בחודש השלישי גוי אולם עד אז היי מחוסר מעשה, תדע שנאלצים היו לנהל

1274. נמוקי או"ח שם בסופו). וראה לקמן הערה 27 מהיעב"ץ. תענית שם לפנייהם ולאחריהם — אסורין, משא"כ שבתות ויו"ט). שלפניו בתענית דדברי קבלה אין צריכין חיזוק. וראה אחרונים בשו"ע או"ח סתר"ע, שאסור להתענות לפניו כחנוכה. וראה ב"ח או"ח סי' תרפ"ו. 26 (שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב שם. וראה שו"ת חת"ס שם. וכלאו אלא ע"כ משום שהתחילו ימי נסים רצופים ותכופים זל"ז". ולכאורה י"ל שמפרש "משנכנס אדר" היינו "משנכנס אדר" ואילך — כולל חודש ניסן. אבל (נוסף על השאלה שבפנים: מהי השייכות ל"משנכנס אדר" — להתחלת אדר — הרי) אי"ז דומה ל"משנכנס אב" שפשיטא שקאי רק על אב (ולא על החודש שלאח"ז). ואם כוונת רש"י דמרבין בשמחה קאי גם על חודש ניסן (דלא כ"משנכנס אב כו") הו"ל לפרש זה בלשון ברור, וכנ"ל בפנים. 28) אסתר ת, ט ואילך.

איכא, וכל אחד ישער בטבעו ונפשו כו'. ע"ש. הערה 24: תענית יז, ב. ר"ה יט, א: שם מיירי בנוגע לימים הכתובים במגילת תענית שאסור להתענות בהם שגם הימים שלפניהם ולאחריהם אסורים בתענית, משא"כ שבתות ויו"ט שימים שלפניהם ולאחריהם מותרים בתענית.

הערה 25: ראה בעל המאור ספ"א דמגילה: ואם תשאל מאחר שאסור בתענית לפנייהם על מה נהגו העם להתענות בי"ג, יש להשיב אתיא כההיא דרב אשי (בר"ה שבפנים הערה 24). גדלי' בין אחיקם דברי קבלה הוא ודברי קבלה כדברי תורה דמו ואין צריכין חיזוק. ה"נ בני ארכיסר דברי קבלה נינהו ומותרין לפנייהם שהוא יום י"ג. ולא נאסר י"ג בתענית אלא לבני כרכים שאין אסורים בארכיסר מן הכתוב במגילת אסתר אלא מן הכתוב במגילת תענית. והוה להו דברי סופרים שצריכין חיזוק כו'. ע"ש.

שם: וראה אחרונים בשו"ע או"ח סתר"ע: בשערי תשובה ס"ק ב' הביא לענין איסור תענית בערב חנוכה את המג"א סימן תרפ"ו; שו"ת שערי אפרים סי' מ"ג; שו"ת הר הכרמל סימן י"ד; ועוד. וראה אלי' רבה שם סעיף ב'. הוספות לשו"ע אדה"ז שם — מבעה"מ דברי נחמי" — סעיף ו'. ערוה"ש שם סעיף ו'. כף החיים סי' תרפו ס"ק ג ואילך. ועוד.

שם: וראה ב"ח או"ח סי' תרפ"ו: שם שקו"ט בארוכה בנוגע לדינים דלפניהם ולאחריהם בחנוכה ופורים. ופוסק שלפניו בחנוכה אסור בתענית; והוא גם משתמש בסברת בעל המאור הנ"ל בנוגע להיתר בני כרכים בתענית בי"ז "דכיון דיום ט"ו לאו ממגילת תענית הוא אלא מדר"ק שהוא כד"ת, א"צ חיזוק, וכ"כ הרז"ה וכו". ע"ש. הערה 26: שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 18. שם: וראה שו"ת חת"ס שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 17.

ולמה אמרו בגמ' שימי חנוכה הוקבעו [לא מפני הנס דנצחון המלחמה וישועת ישראל מידי היונים כי אם] מצד הנס דפך אחד של שמן כו'. ומצד חומר קושיא זו ס"ל להרמב"ם, שכוונת הגמ' ב"מאי חנוכה" היא לא על "איזה נס קבעוה" (כפירש"י) כי אם: לתת טעם על מה שקבעוה "בהלל והודאה". והיינו, שגם לולי הנס דפך שמן היו קובעים את יום נצחון המלחמה ליו"ט (יום שמחה). ומה שאמרו "מאי חנוכה. . . פך אחד של שמן כו'", הוא בנוגע להפרט "דהלל והודאה" — דזה מה ש"קבעום ועשאום יו"ט כהלל והודאה" הוא מצד הנס שהי' בשמן. והוה שלאחרי שהרמב"ם מבאר בארוכה את המאורעות דחנוכה הוא מסיים: "ומפני זה התקינו חכמים. . . ימי שמחה והלל", היינו, מפני שני סוגי המאורעות והנסים האמורים לעיל התקינו ב' ענינים — "ימי שמחה" ו"ימי הלל". ימי שמחה — מפני ש"הושיעם מידם והצילם. . . וחזרה מלכות לישראל"; וימי הלל — באו בעיקר מפני הנס שהי' בפך השמן.

שם: ראה לקו"ש ח"ד ע' 1274: וז"ל: כמה דרגות בשמחה. . . משנכנס אדר מרבין בשמחה: שמחה זו אינה מסובבת בסוכת איזה דבר מצוה, כי אם, מרבין בשמחה איזה שמחה שתהי', גם שמחה בעניני הרשות, כי העיקר היא השמחה. (ע"ש). שם: נמוקי או"ח שם בסופו: וז"ל: . . . עפ"מש"כ השער יששכר (במאמר חרש אדר) לתמוה ע"ד הש"ס שם, דהרי משנכנס אב ממעטין בשמחה מפורש שם בגמ' ופוסקים באיזה דבר מציטין, כגון מו"מ ולא יבנה בית של שמחה. . . אבל משנכנס אדר מרבין בשמחה לא מפרש במה מרבין בשמחה. . . ואמרת שם דאדרבה י"ל דזהו מכונת חכו"ל כי משנכנס אב ממעטין בשמחה ומפרש כמה ממעטין, כדי שלא נסבור ח"ו. . . להיות בעצבות גמור ומרה שחורה ר"ל. והשמחה הוא חיוב מה"ת. . . ע"כ נקט רק באיזה דברים יתחזק בשמחה ובטחון. . . אבל משנכנס אדר מרבין בשמחה נקט סתם כי מדה טובה ומרובה ובאיזה דבר שיוכל אז להרבות בשמחה מצוה

צרות³⁵. (ב) הוא "יום חייב", כמ"ש בגמ' שגם בשני חרב בטי' באב כי "מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב" — שי"ל שאי"ז מפני חורבן הבית בראשונה באותו יום בלבד, אלא גם מלפני זה, כמאמר הגמרא³⁶ עה"פ "ויבכו העם כלילה ההוא"³⁷ — "תשעה באב הי' אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכי של חנם ואני קובע לכם בכי לדורות".

לפי"ז נמצא שזה שמרבין בשמחה בחודש אדר הוא ג"כ עד"ז: הוכפלו בו נסים והוא יום זכאי.

והיכן מצינו יחוד זה בחודש אדר? זהו מ"ש בגמרא מגילה הנ"ל: "כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא הי' ינדע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד", הרי שהסיבה שהביאה לנס פורים בחודש אדר הוא יום ז' אדר, דהיינו, זה שהפור נפל בחודש אדר, זה גופא ביטל את גזירת המן על חודש זה, וממילא הי' בחודש זה נס הפורים.

והנה הפעולה והחידוש דז' אדר הוא שאז נולד "מושיען של ישראל"³⁸ שהוציא את ישראל מגלות מצרים.

הרי נמצא שבחודש אדר ישנם שני הענינים הנ"ל: זהו

מלחמה "להקהל ולעמוד על נפשם", ונקתלו היהודים בעריהם גוי לשלוח יד במבקשי רעתם²⁹ — ורק ביי"ג באדר הי' הנס ובי"ד אדר נחו מאויביהם³⁰. וא"כ למה תיכף משנכנס אדר, עוד לפני שהיתה ההצלה, כבר מרבין בשמחה?

ונכמו"כ קשה מ"ש במגילת אסתר³¹ "זהחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה", שכל החודש נהפך לשמחה, ומפני זה איתא בירושלמי³² ש(מי שאינו יכול להמתין לקרוא את המגילה בי"ד, קורא מתחילת החודש, כי) "כל החודש כשר לקריאת המגילה" (והרמ"א³³ כתב על זה "והכי נהוג"). ולכאורה הרי ההצלה היתה רק בי"ג.

וקושיא זו מתורצת בלשון רש"י "מי נסים היו לישראל פורים ופסח" כדלקמן.

ד. ההסברה בזה³⁴: ממאמר הגמ' "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה" מובן, שזה שמרבין בשמחה בחודש אדר וזה שממעטין בשמחה בחודש אב — בגדר אחד הם.

בהבדל בין חודש אב לחדשים האחרים שהיו בהם מאורעות בלתי רצויים — שדוקא בחודש אב אמרו דממעטין בשמחה — מצינו שני ענינים: (א) "הוכפלו בו

(29) ט, ב. וראה מנות הלוי (למגילת אסתר שם) מכמה מפרשים, דאגרות השניות לא הי' ביטול הגזירה שבאגרות הראשונות. וראה תו"א (קכ. ד) שבני ישראל היו בסכנה מפני גזירת המן "שנמשך הזמן כמעט משך שנה היו כולם בכחי' מס"ג ממש". (30) שם טז, ז. (31) שם כב. (32) מגילה פ"א ה"א. (33) או"ח סתרפ"ח ס"ז. (34) להעיר משו"ת חת"ס שם. וראה עיון יעקב לע"י תענית שם. (35) ר"ה יח, ב. משא"כ בשבעה עשר בתמוז כבתוס' שם ד"ה הואיל. (36) בתענית שם. (37) שלח יד, א. (38) וכבסוטה שם: ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן כו' כיון דשדויהו למשה כו'.

אלו עם אלו, א"א שלפעמים לא ינצחו אויבי היהודים, לכן אמר שאם היות שהיו יכולין להלחם ב' הכתות, עכ"ז שום איש ערל לא עמד עליהם להציל נפשו. כי מאת ה' הי' שנתן להם מורך לבב ונפל מאד פחד היהודים. והה"ר יוסף גאקין ז"ל כתב וז"ל, הגיע דבר המלך ודתו להעשות, לא אמר מה, להודיענו כי עדין הדבר הי' כמשקל בלי הכרע כי האויבים קמו בכח הכתבים הראשונים כי אין להשיב ולהם הגיע להעשות כמכתב הראשון, וליהודים הגיע להעשות להקהל ולעמוד על נפשם. ומה שחשבו האויבים להיות נוצחים ושולטים נהפוך הוא וכו'.

הערה 34: להעיר משו"ת חת"ס שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 17.

שם: וראה עיון יעקב לע"י תענית שם: וז"ל (לאחר שהוא מעתיק דברי רש"י שבפנים הסימן): ונ"ל דהרגיש רש"י דקשה על תנא דמתניתין דקתני משנכנס אב ממעטין בשמחה, ומוזה למד רב יהודה דכך על אדר מרבין בשמחה יותר, לא ה"ל לתנא למיתני מילי דפורענות רק שמחה, משנכנס אדר מרבין בשמחה, וממילא ידענו דכך משנכנס אב שהי' זמן הגלות ממעטין בשמחה. להכי תירץ ימי נסים היו לישראל פורים ופסח, א"כ כיון שהיו בו שתי גאולות לכך מרבין בשמחה, אבל לא בשביל גלות אחת לכך צריך למתני משנכנס אב. וק"ל.

הערה 35: ר"ה יח, ב: במשנה (שם ע"א) שהשליחים יוצאים על אב מפני התענית. ובגמרא מקשה: וליפקו נמי אתמוז וטבת, ומתוך רב פפא, שבנוגע לכל הצומות הדין הוא שבזמן שיש שלום (רש"י: שאין יד העכו"ם תקיפה על ישראל) יהיו לששון ולשמחה, יש גזירת המלכות — צום (רש"י: חובה להתענות בהן), אין גזירת המלכות ואין שלום — רצו מתענין רצו אין מתענין (רש"י: וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עליהו), אי הכי תשעה באב נמי. אמר רב פפא שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות, דאמר מר בטי' באב חרב הבית הראשונה ובשני' ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

שם: כבתוס' שם ד"ה הואיל: וז"ל: ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע ה' דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (כו, א), אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא. ועוד לא דמי לט' באב דצרה אחת הוכפלה בו.

הערה 38: וכבסוטה שם: ראו (מצרים) שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. כיון דשדויהו למשה (רש"י: במים) אמרו תו לא חזינון לההוא סימנא (רש"י: כל זמן שהי' ביאור אין לקות גדולה מזו, ובטלה סימן של לקי') בטלו לגזירתיהו כו'.

הערה 29: וראה מנות הלוי: וז"ל: והנכון אצלי כי טעם ואיש לא עמד בפניהם, שלא תאמר אחרי שהמלך נתן רשות לב' הכתות להלחם

מוכן הנס על ידי הגורל שנפל בחודש אדר שיום ז' אדר נמצא בן⁴⁴.

ה. והנה הטעם על ימי התענית שנמנו בשו"ע הנ"ל "אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם" (ו' אדר בתוכם) כנ"ל, יש להסביר בשני אופנים:

(א) מכיון ש"אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו" הם היפך השמחה, ימים חייבים, לכן "ראוי להתענות בהם" כדי שלא יהיו בהם ענינים בלתי רצויים [כי אע"פ ש"אין מזל לישראל"⁴⁵, הרי הפירוש הוא ש"ע"י תפילה וזכות משתנה מזלו לטובה⁴⁶, וממילא ראוי להתענות בימים אלו להסיר את הענין ד"חייב".

(חודש שיש בו) יום זכאי — ז' אדר; והוכפלו בו הנסים והגאולות — כי יום ז' אדר הוא מקור וסיבה לשתי גאולות: (הישועה ו) הגאולה ממצרים וגאולת פורים³⁹. וי"ל שזוהי כוונת רש"י בהוסיפו ("פורים ו) פסח": הגדר דמשנכנס אדר מרבין בשמחה אינו (רק) מחמת שמחת פורים (י"ד אדר) אלא מפני שהחודש הוא חודש זכאי⁴⁰ שהביא ימי נסים היו לישראל" — גם לפסח (וכנ"ל שישועת ישראל בפסח הנה לידתה התחלתה וסיבתה ב(ז' אדר)⁴¹, ולכן תיכף משנכנס אדר מרבין בשמחה⁴². [ובזה מובן מ"ש "והחודש⁴³ אשר נהפך להם גוי" (ו"כ כל החודש כשר לקריאת המגילה) — כי נס פורים התחיל לא מיום י"ג אדר, אלא מיד בתחילת הגזירה כבר הי

(39) וי"ל שעפ"י הרי זה מתאים לפי הבי' בתוס' ר"ה שם דצרה אחת הוכפלה בו (ראה טו"א שם דפי' ב' עיקר. וראה חי' הריטב"א שם). ועד"ז כנרד"ד דהיינו ב' גאולות (ראה מגילה ו, סע"ב "מסמך גאולה לגאולה"). (40) להעיר שגם יום הולדת האבות פעל על כל החודש שנק' "ירח האיתנים" (ר"ה יא, א). (41) ואין רש"י צריך לפרטו בפירושו כי מאחר שמעתיק תיבת "משנכנס אדר" יימי נסים היו לישראל פורים" ויודעים שהשייכות דפורים (פרשת הנס דפורים) ל"משנכנס אדר" — לכל ימי חודש אדר, אותה השייכות יש גם לפסח לה"משנכנס אדר". (42) להעיר על השייכות דפורים לפסח דביום ב' דפסח בסעודת אסתר נתלה המן, ועד שגם עכשיו "טוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום ב' לזכר" זה (מג"א אור"ח רסח"צ. שו"ע אדה"ז שם ס"ב). (43) כן להעיר מתרגום שני עה"פ דרק הפלת הפור מחודש לחודש עלתה בידו ולא ד"מיום ליום" דמפרשו יום בשבוע (ולא כפרש"י). וצע"ק דעפ"ז — היום בחודש לא נקבע ע"פ הפור. (44) ע"פ כהנ"ל יומתק המשך הגמרא בתענית שם "אר"פ הלכך בר ישראל דאית לי דינא בהדי נכרי לישתמיט מיני' באב דריע מזלי' ולימצי נפשי' באדר דבריא מזלי' ובתוס' שם ד"ה אמר ר"פ "פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום החייב" (ראה שו"ת חת"ס שם "ונדחקו התוס' דקאי אלעיל דמגלגלין כו' ורמב"ם ס"ל כפשוטו אדרב קאי"), וע"פ הנ"ל י"ל [נוסף על הפשוט שגם לתוס' קאי "הלכך" אדרב, אלא שמוסיף בטעם ר"פ "משום דאמר לעיל מגלגלין" לכן כיון שבאב ממעטין ובאדר מרבין "הלכך" באב לישתמיט כו', אבל זה לבד אינו מספיק כי דוחק לומר שרק מצד הענין דמעטין או מרבין בשמחה יקרא יום זכאי ויום חייב, וע"פ הנ"ל י"ל] שקאי בהמשך לתוכן הסכרא דרב, שזה שמרבין בשמחה באדר הוא מצד ימים זכאין כו' שנלמד מהפכו באב, ולא רק מצד הדין ד"מרבין בשמחה". וראה ריטב"א שם. (45) שבת קנו, א. (46) שם ד"ה אין מזל. וכ"מ מדברי ר"י אמר רב שם "צא מאיצטגנינות שלך וכו' מהדרנא ומוקמינא לי' במזרח", דיש מזל. וכן מוכח מהמשך כל הסוגיא שם.

(מלכים א ח, ב) ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים כחג, ירח שנולדו בו איתני עולם וכו'. הערה 43: ולא כפרש"י: וז"ל: מיום ליום — באיזה יום בחודש יצליח.

הערה 44: ראה שו"ת חת"ס שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 17. שם: וראה ריטב"א שם: וז"ל (בדף כט, ב) — עמ"ש בגמרא "דריע מזלי'. דבריא מזלי'": ואע"פ שאין מזל לישראל, ה"מ בשאר ימים אבל בשני חדשים אלו יש מזל, שכן נגזר עלינו מן השמים. ואפשר עוד דמזל לאו דוקא אלא על הגזירה קרי מזל בלשון בני אדם. הערה 46: וכ"מ מדברי ר"י אמר רב: ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודא אמר רב מניין שאין מזל לישראל, שנאמר (לך לך טו, ה) ויוצא אותו החוצה, אמר אברהם לפני הקב"ה, רבש"ע, בן ביתי יורש אותי (שם, ג). אמר לו לאו, כי אם אשר יצא ממעיך (שם, ד), אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות (רש"י: חכמת המזלות) שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר לי' צא מאיצטגנינות שלך (רש"י: היינו דכתיב ויוצא אותו החוצה חוץ מאיצטגנינותו). שאין מזל לישראל, מאי דעתך דקאי צדק (רש"י: שהוא מזל שלך) במערב (רש"י: שהוא מקום מצונן ואין ראוי להוליד) מהדרנא ומוקמינא לי' במזרח (שהוא מקום חום) כו'.

שם: וכן מוכח וכו': בהמשך הסוגיא שם הובאו מאורעות שהמזל לא שלט על יהודים, ובכל אחד מהם הי' זה כסיבת מעשה מיוחד שעשה (צדקה, כיסוי הראש).

אוצר החכמה

הערה 39: בתוס' ר"ה שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 35. שם: ראה טו"א שם: וז"ל (לאחר שמביא שני הפירושים של התוס'): ולישנא דהוכפלה בו צרות לא משמע על צרה א' דתקיפי טובא, אלא ודאי פי' ב' עיקר.

שם: וראה חי' הריטב"א שם: וז"ל: והא דאמרינן שאני ט"ב וכו' לאו משום דאירעו בו צרות רבות דהא בתמוז נמי אירע צרות רבות כו' אלא לומר שחזרו בו ב' פעמים צרות. כדאמר מר נחרב הבית בראשונה ובשני' ונלכדה ביתר ונחרשה העיר, אבל ב"ז בתמוז לא הוכפלו, שהרי לפום גמרא דילן בט' בתמוז הובקעה העיר בראשונה וב"ז בתמוז הובקעה בשני', ואפילו לדברי הירושלמי שסובר כי בשתייהן הובקעה העיר ב"ז בתמוז, באידך הוכפלו צרות כלפי שנחרב הבית ונלכדה ביתר ונחרשה העיר בראשונה ובשני', והיינו דלא אמרינן שאני ט"ב שרבו בו צרות אלא שהוכפלו בו צרות. ונ"ל דט' באב שהוכפלו ב' כפילות דנגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה, הרי כפל א' וחרב בשני' ונלכדה ביתר הרי כפל בשני'. ובכל אחד הי' בו גזירת מיתה, משא"כ ב"ז בתמוז כו'.

שם: ראה מגילה ו, סע"ב: אמר רבי טבי, טעמא דרבן שמעון בן גמליאל (דס"ל דקורין את המגילה באדר שני ולא באדר"ר כדעת רבי אליעזר ברבי יוסי שם) מסמך גאולה לגאולה עדיף (רש"י: פורים לפסח).

הערה 40: ר"ה יא, א: ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנא'

עפ"י מוכן גם בנוגע לז' אדר: מכיון שמצינו שהוא יום שמחה, עד שהוא יום זכאי כזה שגם לכל הנם דפורים, ועד — שזה פועל שכל החודש נעשה זמן של (מרבין ב) שמחה — מוכן שהתענית דז' אדר מטעם שבו מת משה רבינו אינו מפני שהוא יום חייב, אלא לפתוח דרכי התשובה, וזה שביום זה נולד — הרי אדרבה זה מסייע שהתשובה תהי' באופן נעלה יותר וטוב יותר, מתוך שמחה⁵¹, כשם שכל המצות צריך לקיימן מתוך שמחה⁵².

וכפ"י רש"י בנוגע לנס פורים "כדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה", היינו שגם יום המיתה יש בו פעולה מיום הלידה.

ו. עפ"י מוכן בנוגע לשנה מעוברת: כ"י במג"א⁵³ שבשנה מעוברת תענית ז' אדר הוא באדר ראשון. שמוזה מוכן שגם ענין השמחה, שהוא יום זכאי מפני

(ב) מכיון שבימים אלו אירעו ענינים של היפך השמחה, ובפרט הסתלקותם של צדיקים, צ"ל "והחי יתן אל לבו"⁴⁷ ולכן מתענין "כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה"⁴⁸.

הנפק"מ משתי ההסברות היא: כיום שיש בו שני הענינים, גם שמחה וגם היפך השמחה: למעם הראשון — שהתענית הוא מפני שזהו יום חייב — אין להתענות, כי מכיון שזהו גם יום שמחה (ואירעו בו ענינים טובים), הרי זה מוכיח שאי"ז יום חייב. משא"כ למעם השני — שהתענית הוא לשם ענין התשובה — יש להתענות, כי צריך להיות "והחי יתן אל לבו" — לפתוח דרכי התשובה נכי זה שהוא גם יום שמחה אינו בסתירה לענין התשובה — ואדרבה, מצינו שבשמחת בית השואבה, ש"מי שלא ראה שמחת ביה"ש לא ראה שמחה מימיו"⁴⁹, עוררו על התשובה "מי שחטא ישוב וימחול לו"⁵⁰].

(47 קהלת ז, ב. 48) לשון הרמב"ם רפ"ה מהל' תעניות. ^{אוצר החכמה} (49) סוכה נא, א (במשנה). (50) שם נג, רע"א. (51) ראה אגה"ת פ"א, ובכ"מ. (52) ראה רמב"ם סוף הלכות לולב. תניא פכ"ו. ובכ"מ. (53) או"ח סי' תקפ סק"ח. מתשובת מהרי"ל סל"א. וכ"ה בתה"ד סרצ"ד. וראה שו"ת מהר"י מינץ ס"ט. רמ"א סתק"ס ח ס"ז (ובנ"כ שם וש"נ). ובמהרי"ל שם, דאף שמת באדר הסמוך לניסן מתענין באדר. אבל במג"א ממשיך "ועיין בילקוט יהושע דף ד' ע"ב דאיכא מ"ד שהיתה מעוברת ומת באדר" (והוא ביל"ש שם רמז טו. ממכילתא בשלח טו, לה). והנה צויין באחרונים דעות אלו שצ"ל באדר שני (הח"צ (בשאלת יעבץ ח"א סק"ז). היעבץ בסידורו. פתח עינים (ר"ה, יא). חת"ס חאו"ח סק"ג. שו"ת ויען יצחק חיו"ד סל"ט. שכיות החמדה לר"ד פארדו. ועוד) — אבל כבר כתבו כערוך השלחן, במשנה ברורה, ארחות חיים החדש (ועוד) דנהגין להתענות בראשון. והרי במדינות אלו היו רוב מנין דבני בדורם.

הערה 51: ראה אגה"ת פ"א: "וז"ל: .. ומשום שצ"ל כל ימיו בתשובה עילאה שהיא בשמחה רבה וכו'. (ע"ש).

הערה 52: ראה רמב"ם סוף הלכות לולב: "וז"ל: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה. עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו וכו'.

שם: תניא פכ"ו: "וז"ל: .. ומקרא מלא דבר הכתוב (תבוא כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וגו'. ונודע לכל פי' האריז"ל על פסוק זה. אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב וכו'. ע"ש."

הערה 53: או"ח סי' תקפ סק"ח: "וז"ל: כתוב בתשו' מהרי"ל סי' לא, המנהג להתענות באדר ראשון. וכ"כ בתרומת הדשן סי' רצ"ד, אע"ג שבגמ' מוכח שאותה שנה לא היתה מעוברת וכו', ע"ש ועיין סי' תקס"ח. ועיין בילקוט יהושע דף ד' ע"ב דאיכא מ"ד שהיתה מעוברת ומת באדר, וחד אמר שמת בז' שבט. עיי"ש.

שם: מתשובת מהרי"ל סל"א: "וז"ל: ויום שמת בו אביו אם יש להתענות באדר הראשון או השני. על דבר זה שאלו את רבותי באושטרייך ולא השווה דעתם, יש שהורה בראשון ויש בשני. ואני איני כדאי להכריע, אלא דיש קצת להביא רא"י מפטירת משה רבינו דמתענין בראשון כי אותן הימים כתוב בה"ג. ושמא תאמר הכי הוה עוברא, דשנה מעוברת היתה ונפטר בראשון, איכרא לאו הכי הוא, דבאדר הסמוך לניסן נפטר, דילפינן פטירתו בז' באדר מוהעם עלו מן הירדן בעשור לחודש, פ"ק דקידושין. וכן לידתו בז' באדר הסמוך לניסן, פרק קמא דסוטה, דמני' ג' חדשים מיום לידתו עד ר' בסיון יום מתן תורה אליכא דרבי אחא בר חנינא ולרבי יוחנן בר פפי ה' באדר הראשון יום לידתו, מכל מקום פטירתו באדר הסמוך, לניסן, כדלעיל.

ועוד רא"י דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם, והאי כנדר דמי, דמסתמא אדר הראשון וכו' (וראה לקמן בפנים ובהערה 56) ופרק קמא דמגילה (ו, ב). ראה לעיל בפיענוח להערה 39) אי לאו משום מסמך גאולה לגאולה ושאר אשר היו שם, מקדימין לעשות פורים בראשון. ומיהו התם איכא טעמא אין מעבירין על המצות, כדאייתא התם וכו'. ע"ש.

שם: וכ"ה בתה"ד סרצ"ד: "וז"ל (לאחרי שמביא הרא"י מהא דבנדרים סתם אדר, הוא (אדר הראשון): עוד נראה להביא רא"י מפרק קמא דמגילה (ו, ב) כשמעתא דאין בין, פליגי רשב"ג, ורבי אלעזר, רשב"ג סבר כל המצות הנוהגין באדר אין נוהגין אלא בשני, ור"א סבר דאין נוהגין אלא בראשון. ופסק תלמודא הילכתא כרשב"ג. ופריך עלה התם, בשלמא ר' אלעזר מסתברא טעמא, דאין מעבירין על המצות, אלא רשב"ג מאי טעמא, ומשני כדי לסמוך גאולה לגאולה, פי' גאולת שושן לגאולת מצרים. אבל כל היכא דלא שייכי טעמא דלסמוך גאולה לגאולה לעולם אזלינן בתר טעמא דאין מעבירין על המצות. ונדו"ד. ויעשה בראשון וכו'. ע"ש.

שם: וראה שו"ת מהר"י מינץ ס"ט: "וז"ל: ומה שאני נוהג להורות לשואלי על התענית מיום שמת בו אביו או אמו אם יתענה באדר הראשון או בשני, שיתענו בראשון. וכן נהגתי להורות מימי קדם מטעם שאפרש. . . דסברא לומר דזה המנהג בא או משום דביום. . . [יא"צ] איתרע מזלו או משום כפרה. . . וברא מזכה אבא. . . וכיון דמהאי טעמא נהגו להתענות או מטעם. . . או מטעם. . . או מטעם שניהם, ראוי וסברא לומר דמי שמת אביו או אמו או רבו באדר בשנה פשוטה ובשנה שאחרי' עיבור, פוסק מלומר קדיש בשבט דלא לשווי' רשע, כי משפט רשעים י"ב חדשים. . . ואם כן מי שנפטר בשנה פשוטה אם

הרי נמצא שגם משנכנס אדר ראשון צריך להיות הענין דמרבין בשמחה⁵⁶, מטעם הביאור הנ"ל דרש"י,

לידת משה, הוא ג"כ בוי אדר ראשון (כנ"ל, שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום)⁵⁴.

54) וגם: הרי הקב"ה מקדים רפואה למכה (ראה מגילה שם) וכדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה (כפרש"י מגילה שם) שלכן גם יום זכאי ללידה מובן ש(ענינו) הוא באדר א'. וע"פ הנ"ל דיום ז' אדר הוא בעצם יום זכאי כו' (שהביא להניסים), י"ל שזהו כמו שנעשה לו נס באדר בשנה פשוטה וקבל עליו לעשותו יום שמחה בכל שנה — שיעשה אותו באדר ראשון (י"א במג"א סתפ"ו סק"ה. וכן פסק בפר"ח או"ח סו"ס תרצ"ז), ולהעיר מהוכחת התרומת הדשן שם (הובא במג"א סי' תקס"ח סק"כ) בתענית יום שמת בו אביו שהוא באדר א' מדאמרין בגמרא מגילה ו, ב. (עיי"ש). ולפי הנ"ל י"ל דאין שייך בזה הסברא "אקדומי פורענותא לא מקדימין" ועושין בשני (ראה שו"ת חת"ס שם סי' קסג), כיון שהוא יום שמחה וגם התענית אינו מחמת צער וכו' כנ"ל. 55) ולא כמ"ש כשאלת יעב"ץ שם ח"ב.

איצור החכמה

הסידור גבי ז' אדר שני ע"ש בביאור ותמצא כדברינו. ודלא כמג"א ססי תק"ע.

שם: שו"ת ועין יצחק חיו"ד סל"ט: וז"ל: על ענין היארצייט על מות אביו או אמו שחל באדר והשנה מעוברת אם יש לעשותו באדר א' או באדר ב'. תשובה. ראינו פוסקים הסוברים שיש להתענות באדר ב' מהא דאיכא בנדרים הנודר עד אדר אם לא ידע שהשנה מעוברת עד אדר ראשון, ואם ידע שהשנה מעוברת עד אדר השני. וכמו כן יהא בנידון דידן כו' כי על כל אלה יש לנו ללכת בעקבות מהר"י מינץ סו"ס ט' שכל מקום שהורה לך אחר המנהג שנהגו (ואם לא נמצא מנהג קבוע יש לילך אחר סברת מרן שפסק בסי' תק"פ להתענות בשני).

שם: שכיות החמדה לר"ד פארו: וז"ל: יראי ה' וחושבי שמו נוהגין להתענות בשבעה באדר בכל שנה ושנה, ובמעוברת באדר סמוך לניסן, יום שמת משרע"ה.

שם: בערוך השלחן: וז"ל: בוי באדר. ובשנת העיבור הוא באדר ראשון.

שם: במשנה ברורה: וז"ל (עמ"ש בשו"ע בנוגע לז' באדר — הנ"ל בתחילת הסימן בפנים): ובשנה מעוברת. וסוגין דעלמא להתענות בראשון.

שם: אורחות חיים החדש: שם הוא עדהנ"ל בפיענוח הקודם. הערה 54: ראה מגילה שם: ...דאמר ר"ל, אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה וכו'.

שם: ולהעיר מהוכחת התרומת דשן שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה הקודמת.

שם: ראה שו"ת חת"ס שם סי' קסג: וז"ל: ...לענין אמירת קדיש ביום יא"צ, שהוא מפני דין הנשמה שלמעלה, בודאי הוא באדר שני כלשון תורה, דדין שלמעלה בודאי הוא נגדר אחר לשון תורה, וכתוב לא-ל גומר עלי. ומשו"ה י"ל דלא כרמ"א בי"ד סי' ש"ב, וי"ל קדיש באדר שני, וממילא ה"ה תענית יא"צ הוא דעת הנודר על יום אמירת קדיש. וא"ש פסק המחבר בש"ע א"ח ס"ס תקס"ח, ועמ"ש שם מג"א. ובשגם שיש לומר עוד בזה אקדומי פורענותא לא מקדימין. אלא שמהר"ל בתשובה סי' קי"ב כ' דלא שייך ביא"צ אקדומי פורענותא, כיון דאינו אלא צער בעלמא. ולא זכיתי להבין זה, הא ט"ב נמי אינו אלא צער בעלמא, ואפ"ה אמרי' מה"ט מאחרים ולא מקדימים. ועיי' בירושלמי מיייתי במלחמות ה' ספ"ק דמגילה, דעל תענית אסתר אומר אקדומי פורעני, אע"ג דלא היה זכר לנס כמ"ש ר"ן בשם ראב"ד. ע"כ התענית מ"מ כיון שתענית גופי' דבר של צער הוא לא מקדימים לי, ע"ש. וכ"ש הכא. ע"ד נלפע"ד דככל הנ"ל אין לזוז מפסק המחבר. (וע"ש עוד בהמשך התשובה, ובסופה אות ד).

נתעברה השנה אח"כ, נגמר דינו ומשפטו באדר הראשון, וא"כ שם שייך התענית והקדיש, וכן בכל שנה וכו'. וע"ש עוד.

שם: רמ"א סתקס"ח ס"ז: בשו"ע: כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר והשנה מעוברת מתענה באדר ב'. וברמ"א: וי"א שיתענה בראשון. וכן המנהג להתענות בראשון כו'.

שם: ובני"כ שם: בט"ז (סק"ג) ובמג"א סק"כ (הובא מקצתו לקמן בהערה 54 בפנים) כתבו שדעות המחבר והרמ"א תלויות במחלוקת ר"מ ור"י באדר סתם אם הוא אדר ראשון או אדר שני. ע"ש בארוכה. ובביאורי הגר"א (וראה לקמן בפנים הערה 56).

שם: הח"צ (בשאלת יעב"ץ ח"א סקי"ז): וז"ל: וכך היתה דעתו של אמה"ג ז"ל שהעיקר להתענות בשני. דומיא דפורים שנהג בשני. ומסתבר לי' דהא בהא. תליא שבו הי' הנס כדאמרין שכיון שנפל הגורל לפני המן באדר שמח והוא לא ידע שבשבעה באדר מת ובשבעה בו נולד שהגינה זכותו של משה. א"כ בדין הוא שתעניתו ופורים שוין להיות נוהגין בחודש א'. עכ"ד הרב ז"ל, דפח"ח.

שם: היעב"ץ בסידורו: וז"ל: בשנת העיבור העיקר להתענות בשני.

שם: פתח עינים (ר"ה, יא): וז"ל: ...ושמעתי משם הרב הגדול המג"ן, שהי' מפרש מ"ש מחודש לחודש, דאם נתעברה שנה נתעברה לצדיק ונפטר בחודש אדר השני כו'. ושמעתי מקשים על הרב ז"ל דבילקוט יהושע סי' ה' אמרו דר' אליעזר המודעי סבר דמשה רבינו ע"ה נסתלק באדר ראשון עיי"ש. ולי ההדיוט נראה, דאפשר ליישב כפי מ"ש האחרונים בא"ח סי' גה שחלקו על הרב מגן אברהם דסבר דאפילו נולד בשנה מעוברת אינו נעשה בר מצוה עד אדר שני, וחלקו עליו דמהר"י מינץ גופא כיאר דאם נולד בשנת העיבור באדר ראשון ושנת י"ג מעוברת נעשה בר מצוה באדר ראשון ע"ש. וכפ"ז אפשר לומר דר"א המודעי ס"ל כמ"ד בפ"ק דסוטה דף י"ב דיום דהושלך משה רבינו ליאור כ"א ניסן הי' ושנה מעוברת היתה ונולד בוי' באדר"ר ותצפניהו רובו של אדר"ר גם את השני ורוב ניסן ע"ש והשתא כיון שנולד באדר"ר ושנת פטירתו מעוברת השלים שנתו לדעת האחרונים החולקים על הרב מג"א, ודרך הרב מג"ן יתקיים כשנולד בשנה פשוטה באדר דאינו נפטר עד אדר שני. ומתשובת מהר"ל סי' ל"א נראה קצת מדבריו דליכא מ"ד שנפטר משה באדר ראשון עיי"ש.

איצור החכמה

שם: חת"ס חאו"ח סקס"ג: וז"ל (בסוף התשובה אות ר'): וכן ז' אדר יא"צ של מרע"ה בשאלת יעב"ץ ח"א סי' קי"ז מיייתי דברי הגאון ח"ץ, שהעיקר לעשות בשני שלא להרחיקו יותר מג"ח מיום מתן תורה. אלא הוא מיייתי סמוכי' ג"כ להאומרים לעשותו באדר באדר ראשון. אבל להלכה דעתו לעשות בשני, כ"כ מטעם חשבון מן שפסק בוי' אדר, עמ"ש בסידור שלו גבי ז' אדר, ועוד שם בסוף

מכיון שבחודש⁵⁶ זה יש היום זכאי דזי אדר שהביא ימי ניסים לישראל פורים ופסח⁵⁷, ובפרט ש"ימי ניסים לישראל" ישנם כבר בחודש אדר ראשון — בפורים ושושן פורים קטן ש"יומי נס והצלה הם⁵⁸ [אע"פ

שכמובן אי"ז בדומה למרכיבין בשמחה שבאדר שבו חג הפורים ממש, שאז ישנם ה"ימי ניסים לישראל" בפועל ממש].

56) ולהעיר דאדר ראשון נקרא אדר סתם לענין שטרות ונדריים משא"כ אדר ב' (דעת ר"י בנדריים סג, א. וכו"ה להלכה טור או"ח סי' תכח. רמ"א שם סתכ"ז. טרשו"ע חו"מ סי' מג סכ"ח). 57) ולהעיר מירושלמי מגילה פ"א ה"ה (הובא בשו"ת חת"ס שם) אותה השנה היתה מעוברת וא"כ הנס הי' באדר. וגם לפי פירוש החת"ס שם שהי' מוכן שראוי להתעבר ונמלכו ב"ד ולא עברוהו להאי שתא (וראה עד"ז ביערות דבש ח"ב דרשה ב' צד, ג) מירושלמי, דגזירת המן הי' על אדר ראשון כו', ומרדכי צוה כו'), הרי ע"פ הנ"ל ממגילה (יג, ב) דז' אדר הפך הגזירה תיכף כשהפיל הגורל מיגון לשמחה, נמצא שפעולתו היתה באדר א', וראה שו"ת חת"ס שם. ויערות דבש שם. 58) כ"י סו"ס תרצז. וראה ב"י שם דלכמה דיעות הם ימי משתה ושמחה. ובדרכי משה שם ממנהגים וממהרי"ל. וראה חמד משה שם סק"א שאם אמר ועל הניסים ב"ד אדר אין מחזירין אותו שהרי מדינא הי' ראוי לעשות באדר א' כו' אלא שמסמך גאולה כו' עדיף א"כ מ"מ הוה מעין המאורע.

כשאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק בחר אנשים הנולדים באדר שני, ואין להם מזל כלל ולא יכול עמלק להלחם במ ככשפיו. וכבר דרשתי על מדרש זה בכמה אופנים. ואף כזה עשה מרדכי הלך ועיבר השנה והוא לצורך גדול עיבר קודם ראש השנה, ובכתביו למדינות שהורשו המלך לעשות פירוש לדתו כנ"ל, ולכתוב כטוב בעיניו כתב שהכונה הי' ויהי' על אדר שני ב"ג כו', אז יהי' זמן קהלה לכל וע"ז היום נתכוונו מתחלה, וכתב על היהודים כטוב כאשר צוה המלך וזה הירח נהפך באמת לששון וכו' כי לית כאן מזל והוצרך לעבר כדי שיהי' הנס באדר שני ואין בו ניגוד מן מזל ומערכה עליונה ולכך קורין באדר שני.

שם: וראה שו"ת חת"ס שם: וז"ל: וכדרוש אגדה אמרתי דשנת הנס הי' ראוי להתעבר עפ"י חשבון ונתכוון המן לגזור שמד בחדש אדר הראשון, כדכתיב בחדש שנים עשר ולא ב"ג כדי שלא יגן זכות משה רבינו עליו השלום, שחדשו של מרע"ה הוא בשני, כמו שכתב מהר"עב"ץ בסידור שלו ע"ש. דהסתפקו במן שבכליהם מיום ז' אדר עד הקרבת עומר. ע"ש. ומכל מקום המן שמח שמחה גדולה שעכ"פ שם אדר הורע מזליהו של ישראל, אבל על כל פנים לא רצה לעשותו בחדשו ממש שלא יגן זכותו, א"נ משום שהי' המילואים בכ"ג אדר הסמוך לניסן שבאחד בניסן הוקם המשכן ובאדר שלפניו הי' מילואים, והי' ירא שיהי' זכות לישראל בו. וכשגברו מרדכי ואסתר לא עברו אותו השנה כדי שיארע חדש המלחמה בחדשו של משה רבינו ע"ה, ועל כן הוצרכו לעבר שנה האחרת ועשו ימי שמחה בשני, ואסרו הספד בראשון כי שניהם גורמים. אמנם העיקר בשני משום מסמך גאולה לגאולה. וק"ל.

שם: ויערות דבש שם: נעתק לעיל.
הערה 58: וראה ב"י שם: כ' שם בשם הר"ן ש"קרוב הדבר ג"כ שראוי להרבות בסעודה ב"ד שבראשון; ובשם תוס' — ש"יש נוהגין לעשות ימי משתה ושמחה ב"ד וט"ו של אדר הראשון; ומהגהות מיימוניות בשם סמ"ק שנהגו לעשות משתה ושמחה (רק ב"ד (משא"כ בט"ו); והב"י מסיק: ועכשיו לא נהגו להרבות בסעודה לא ב"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון. ומ"מ נוהגים שלא ליפול ע"פ ושלא לומר מזמור יענך ה' ביום צרה משום דיומי נס והצלה הם. שם: ובדרכי משה שם ממנהגים וממהרי"ל: ש"כתבו כדברי הר"ן הנ"ל בפיענוח הקודם.

הערה 57: ולהעיר מירושלמי מגילה פ"א ה"ה (הובא בשו"ת חת"ס שם): וז"ל החת"ס: שוב מצאתי בירושלמי פ"ק דמגילה אמתני' דאין בין אדר ראשון וכו' דכתב שם בפשיטות דשנת הגזירה מעוברת היתה מהאי ראי' דכתיב בחדש שנים עשר פי' מכלל דאיכא שלש עשר. ודברי הירושלמי כפשוטו צע"ג, א"כ נעשה הנס באדר הראשון, ובהא כ"ע מורה דיש לעשות באדר הראשון, ומ"ט קבעוהו אנשי כה"ג באדר השני. ואי משום מסמך גאולה לגאולה אטו מי שנעשה לו נס בשבט יעשה לו י"ט סמוך לניסן משום מסמך גאולה לגאולה, אתמהה. אע"כ כנ"ל דהירושלמי לא אמר אלא באותה שעה שהפיל פור לחדש שנים עשר אז היתה שנה מעוברת, פירוש שהי' מוכן שראוי להתעבר. וזה ידעין מדכתיב מחדש לחדש שנים עשר אך מדכתיב השנית דמבואר מזה שתקנו לעשות פורים בשני, ש"מ שנמלכו ב"ד ולא עברוהו להאי שתא, ונעשה נס בסתם אדר קבעוהו בשני משום מסמך גאולה לגאולה וכנ"ל.

שם: וראה עד"ז ביערות דבש ח"ב דרשה ב' צד, ג): וז"ל: בירושלמי מגילה אמר סתם אדר אדר ראשון ומגילה קוראין בשני דאותו שנה מעוברת הי' והי' יום מלחמה וכו' הכל באדר שני. ויש לתמוה הא אין מעברין קודם ר"ה, כדאמרינן בגמ' דסנהדרין ובכמה מקומות בש"ס אם לא לצורה ודוחק גדול, וא"כ המן שגזר ב"ג בניסן על י"ג אדר דלהבא הא לא הי' אז עדיין עיבור כי מה דוחק ולחץ הי' שעיברו קודם ר"ה, וא"כ המן שגזר סתם על אדר הלא לא גזר רק על אדר סתם כי לא ידע מן מעובר, וא"כ מה זה שקרה הענין באדר שני אם סתם אדר הוא ראשון. אבל תדע כי אין בכל מזלות רוע לישראל כמזל דגים ומזל ארי', כי הם בטבע הגדול טורף הקטן, ויעקב קטן ודל, ולכן משה שנוולד באדר דגים, ואהרן באב כי מת באב ואף באב נולד, אמר פרעה כי רעה נגד פניכם למשה ואהרן, כי ראה כי מזלם רע לישראל. ולכך בחכמת תולדות ואצטגנינים התחכם לעשות באדר כאשר כבר אמרתי כי ישראל ליונה נמשלת, ועיין ברשב"ם פ' הספינה כי יוני' בכל ירחי' מולידים זולת אדר הם סריסים כי מזל אדר רע. והו לישראל הנמשלת ליונה, ובו התחכם המן בכשפיו ובקסמים לעורר כל כחות נגד ישראל וכאשר מרדכי ידע וביקש להפר עצת המן ולהפכו לרעה על עמלקים, פחד, כי ראה כי מזל וכוכב הכל נגד ישראל. וחשש אולי אין כאן כ"כ צדיקים לשדד המערכות והמזל, ובפרט להפכו שישלטו בשונאיהם, חשב מחשבה כי ידוע במדרש